

NUKENTĖJUSIOJO STATUSO PROBLEMA BAUDŽIAMAJAME PROCESĖ

Prof. habil. dr. Samuelis Kuklianskis
doktorantas Saulius Juzukonis

Lietuvos teisės universitetas, Teisės fakultetas, Baudžiamojo proceso katedra,
Ateities g. 20, 2057 Vilnius
Telefonas 71 46 39
Elektroninis paštas sjuzukonis@takas.lt

Pateikta 2000 m. rugsėjo 20 d.

Parengta spausdinti 2000 m. gruodžio 27 d.

*Recenzavo Lietuvos teisės universiteto Teisės fakulteto Baudžiamojo proceso katedros vedėjas prof. dr.
E. Palskys ir šios katedros doc. dr. K. Stungys*

S a n t r a u k a

Reglamentuoti žmogaus teises nacionaliniuose įstatymuose bei sukurti jų įgyvendinimo mechanizmą yra svarbiausias teisinės valstybės tikslas. Yra du skirtingi dalykai: kalbėti apie žmogaus teises apskritai ir imtis priemonių ginti jau pažeistas teises ir teisėtus interesus. Straipsnyje iškeliamą nukentėjusiojo statuso baudžiamajame procese problema. Pats žodis „nukentėjusysis“ rodo, kad asmuo jau patyrė įsibrovimą į jo teisių ir teisėtų interesų sritį. Teisinėje valstybėje pirmiausia yra pabrėžiamos žmogaus teisės, todėl Lietuvoje, vykstant teisinės sistemos reformai, turi būti priimtos teisės normos, kurios užtikrintų ne tik žmogaus teises, bet ir jų įgyvendinimo mechanizmą, nes šiuo metu jų teisės, ypač nukentėjusiojo, nėra iš tikrųjų įgyvendinamos ir ginamos. Santykinai galima išskirti dvi savarankiškas straipsnio dalis. Pirmoje aptariamos aplinkybės, turinčios įtakos nagrinėjamai problemai, antroje – nukentėjusiojo statusas galiojančiame Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekse (toliau – BPK). Autoriai kalba apie galimybę užtikrinti nukentėjusiojo teises visose baudžiamojo proceso stadijose. Akivaizdu, kad nukentėjusysis negali turėti mažiau teisių negu kaltinamasis, ir, svarbiausia, tos teisės turėtų būti ne tik deklaruojamos, bet ir iš tikrųjų ginamos valstybės. Kita vertus, išplėstos nukentėjusiojo teisės neturi nustelbti kitų baudžiamojo proceso dalyvių teisių. Be to, negalima baudžiamojo persekiojimo iniciatyvos perduoti vien į nukentėjusiojo rankas. Įtvirtinant nukentėjusiojo statusą, kartu turi būti užtikrinamos ir kitų baudžiamojo proceso dalyvių teisės.

Teisinės valstybės visuomenės nariams suprantama, kad, be Lietuvos Respublikos Konstitucijos, svarbūs ir su žmogaus teisių, laisvių bei saugumo užtikrinimo priemonėmis tiesiogiai susiję yra ir kiti teisės aktai, o ypač baudžiamasis ir baudžiamojo proceso įstatymai. „Baudžiamasis ir baudžiamojo proceso įstatymai žmogaus teisių požiūriu suvokiami kaip garantai nuo nusikalstamo kėsinosi į juos ir nuo valdžios savivalės“ [1, p. 33]. Gatvėje eilinio Lietuvos piliečio paklausę, ar Lietuvos Respublikos įstatymai, o ypač baudžiamieji, pakankamai gina jų teises bei iš tikrųjų užtikrina teisėtų jų interesų įgyvendinimą, vargu ar

sulauktume teigiamo atsakymo. Nors pastaruoju metu žmogaus teisių ir teisėtų interesų įgyvendinimo problemoms apskritai ir skiriama daug dėmesio, tačiau pasigendama konkrečių konstruktyvių žingsnių stengiantis apginti jau pažeistas teises. Susiklostė paradoksali padėtis: kalbame, diskutuojame, o problema nesprenžžiama arba nenorima spręsti jos iš esmės.

Žmogaus teisės – universali moralinė kategorija. Pagal savo kilmę ji yra neatskiriama kiekvieno žmogaus santykių su valstybe sudėtinė dalis. Tai lemia trys veiksniai:

1. kiekviena valdžia turi ribas,
2. kiekvienas žmogus turi savo autonomiją, į kurią jokia jėga negali brautis,
3. kiekvienas žmogus gali kreiptis į valstybę, kad apgintų savo teises.

Žmogaus teisės nėra nei suteikiamos, nei sukuriamos, jų šaltinis – pati žmogaus prigimtis ir jos kaip viena moralinių teisių kategorijų dėl tam tikrų priežasčių skiriasi nuo kitų moralinių teisių. Moralinės žmogaus teisės gali priklausyti nuo jo socialinės padėties ar vaidmens visuomenėje, jos gali būti įgytos, vėliau laisva valia atsisakytos, atiduotos, apribotos ar net likviduotos, o žmogaus teisės, atvirkščiai, yra neatskiriamos žmogaus dalis nuo pat gimimo, jos nepriklauso nuo socialinės padėties, negali būti apribotos ar kitaip varžomos. Žmogui, pageidaujantiems naudotis kitomis moralinėmis teisėmis, būtina gauti aplinkinių pritarimą, tačiau, norintiems naudotis prigimtine žmogaus teisėmis, pritarimo nereikia dėl vienos priežasties – todėl, kad jis – žmogus. Jokie įstatymai ar kiti teisės aktai negali varžyti žmogaus teisių. Pati visuomenė turi sudaryti palankias sąlygas kiekvienam konkrečiam asmeniui įgyvendinti savo teises.

Atkūrus Lietuvos Respublikos Nepriklausomybę, kilo būtinybė keisti galiojančią sovietinę teisinę sistemą, parengti naujus Lietuvos Respublikos įstatymus, tarp jų ir baudžiamąjį bei baudžiamojo proceso įstatymus. Tuo tikslu 1993 m. buvo priimti Teisinės sistemos reformos metmenys [2, p. 7]. Metmenų įvadinėse pastabose buvo nurodyta, jog, integruojantis į Europos valstybių bendriją, Lietuvos Respublikos teisinė sistema neatitinka Europos šalių teisės standartų. Kuriant naują teisinę sistemą, pagrindinės nuostatos, kuriomis būtina vadovautis, yra teisingumas, žmogaus teisių, laisvių ir teisėtų interesų garantija. Laikui bėgant, 1993 m. priimti Teisinės sistemos reformos metmenys buvo pakeisti – 1998 m. patvirtinta nauja Teisinės sistemos reformos metmenų redakcija [3], kurioje pabrėžiama, kad tolesnė teisinės sistemos reforma vykdoma vadovaujantis tęstinumo ir perimamumo principais, atsižvelgiant į Jungtinių Tautų Organizacijos, Europos Sąjungos ir Europos Tarybos reikalavimus bei rekomendacijas. Lietuvos teisė kuriama laikantis europietiškos tradicijos, Lietuvos istorinės patirties bei dabartinių teisės standartų, derinant skirtingus teisinio reguliavimo metodus, o svarbiausia, kad rengiamuose teisės aktų projektuose būtų įgyvendinami Konstitucijos ir Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos žmogaus teisių ir laisvių garantavimo bei gynimo principai.

Tačiau keisti teisinę sistemą verčia ne tik noras integruotis į Europos Bendriją, bet ir padėtis Lietuvoje: didėja nusikalstamumas, nedarbas, mažiau išaiškinama nusikaltimų, nepastovi valstybės politika, neišplėtoti rinkos santykiai ir kt. Šios problemos bei konjunktūriniai grupiniai interesai kenkia Lietuvos valstybingumui. Įstatymų priimama nemažai, tačiau didelė jų dalis nėra tobula, jie dažnai keičiami, papildomi ar priimami neatsižvelgiant į socialinę–ekonominę plėtrą. Kaip tik todėl teisinio reguliavimo mechanizmas dažnai keičiamas, ir tai sukelia teisinį nihilizmą, todėl ko eiliniai piliečiai, netgi kvalifikuoti teisininkai neretai patiria keblumą ar net neviltį, kai kasdieninėje praktikoje reikia rasti ar tinkamai pritaikyti įvairius dažnai nesuderintus teisės aktus ir, vaizdžiai tariant, orientotis jų paralelėse ir meridianuose” [4, p. 45].

Baudžiamieji ir baudžiamojo proceso įstatymai pirmiausiai skirti žmonėms, nes reguliuoja jų tarpusavio, jų ir valdžios pareigūnų santykius tiriant nusikaltimus, iškeliant ir nagrinėjant bylas. Vertinant minėtus įstatymus ir jiems keliamus reikalavimus, būtina atsižvelgti į tai, kaip šių įstatymų nuostatos atitinka žmogaus teisių garantų reikalavimus. Daugiausia dėmesio skirsime baudžiamojo proceso įstatymams, kadangi jais remiantis galima kontroliuoti kvotos, parengtinio tardymo, prokuratūros, advokatūros, teismų veiklą, įgyvendinti baudžiamuosius įstatymus.

☞Pasirenkant tinkamiausią baudžiamojo proceso modelį, reikia atsižvelgti į tai, kaip jis suderina du pagrindinius reikalavimus: 1) garantuoja efektyvų nusikalstamų veikų baudžiamąjį persekiojimą, 2) apsaugo baudžiamojo proceso dalyvių teisėtus interesus ir visuotinai pripažintas žmogaus teises“ [5, p. 56]. Šios nuostatos galėtų tapti pagrindinėmis kuriant baudžiamojo proceso modelį, tačiau, pasirenkant tinkamą baudžiamojo proceso modelį, pirmiausiai reikėtų apsaugoti (užtikrinti) proceso dalyvių teises ir teisėtus interesus, kurie garantuotų veiksmingą nusikalstamų veikų baudžiamąjį persekiojimą. ☞Vienas iš rimtų tarybinės baudžiamosios teisės ir baudžiamojo proceso nuostatų ir turbūt kriminalinės justicijos trūkumų buvo tai, kad ji veikė neatsižvelgdama į proceso dalyvių, visų pirma nukentėjusiojo, nuomonę bei norus įgyvendinant baudžiamąjį persekiojimą“ [6, p. 20], todėl ☞Baudžiamojo proceso kodekse pirmiausiai turėtų būti įtvirtinti tokie baudžiamojo proceso principai, kaip piliečių teisių ir laisvių apsauga, asmenybės garbės ir orumo gynimas“ [7, p. 179].

Dabar galiojančiame Baudžiamojo proceso įstatyme bei to meto teisinėje literatūroje klausimas dėl asmens neliečiamybės užtikrinimo iš esmės buvo siejamas tik su įtariamąjo, kaltinamojo, teisiamojo teisių garantijomis, o nukentėjusiojo atitinkamos teisės buvo ignoruojamos. Pastaraisiais metais Lietuvoje ypač susirūpinta kaltinamojo teisine padėtimi baudžiamajame procese ir daugelis Baudžiamojo proceso kodekso straipsnių buvo suderinta su Lietuvos Respublikos Konstitucija, Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos nuostatomis (pvz., BPK 52, 781, 137, 104, 1041–4 str.), gerokai išplėstas kaltinamojo gynybos institutas. Tačiau įtvirtinant nukentėjusiojo teises nebuvo nieko padaryta.

Tik viename – 8 – Visuotinės Žmogaus Teisių Deklaracijos [8, p. 14] straipsnyje galime įžvelgti, jog kalbama apie nukentėjusiojo teisių užtikrinimą. Lietuvos Respublikos Konstitucijos 30 straipsnio 2 dalyje pasakyta, kad asmeniui padarytos materialinės ir moralinės žalos atlyginimą nustato įstatymai. Kriminologijoje nukentėjusiojo problema buvo ir yra nagrinėjama viktimologiniu aspektu. Kiek daugiau dėmesio nukentėjusiajam skirta baudžiamajame įstatyme (pvz., BK 1, 53¹ str.). Nukentėjusiuoju gali tapti kiekvienas žmogus. Nukentėjusiųjų yra gerokai daugiau negu įtariamųjų ir kaltinamųjų kartu. ☞Pagal statistikos departamento prie LR Vyriausybės gyventojų apklausą, tik 48 proc. nukentėjusiųjų dėl nusikaltimų kreipėsi į teisėsaugos institucijas, taigi priklausomai nuo užregistruotų piliečių pareiškimų dėl nusikaltimų per pastaruosius keletą metų kas penktas pilietis nukentėjo nuo nusikaltimų. Įvertinus tai, kad nuo nusikaltimų nukenčia kas penktas Lietuvos gyventojas, peršasi išvada, jog nukentėjusiųjų nuo teisės pažeidimų galėtų būti apie 400 tūkstančių Lietuvos žmonių“ [9, p. 82]. Tai rodo nusikaltimai, padaryti ūkinėje–finansinėje veikloje. Pavyzdžiui, bankrutavus kai kuriems Lietuvos bankams, nukentėjo tūkstančiai asmenų. Statistikos duomenų, kiek yra nukentėjusiųjų, nėra. Šį skaičių galima tik bandyti nustatyti iš užregistruotų pareiškimų dėl padarytų nusikaltimų skaičiaus:

	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999
Visi nusikaltimai	31 238	37 056	44 984	56 615	60 378	58 634	60 819	68 053	75 816	78 149	77 108
Iš jų išaiškinta	14 962	14 203	15 674	19 368	22 203	23 847	25 201	28 127	32 386	31 694	31 414
Iš jų neišaiškinta	13 679	19 423	26 256	35 142	38 117	34 538	37 745	39 937	43 300	46 873	45 135

O kiek dar nukentėjusiųjų dėl įvairių priežasčių (baimės, nepasitikėjimo teisėsaugos institucijų veikla ir kt.) net nesikreipė į teisėsaugos institucijas. 1997 m. Seimas priėmė įstatymą dėl žalos, padarytos neteisėtais kvotos, tardymo, prokuratūros ir teismo veiksmais, atlyginimo neteisėtai suėmus, sulaikius ir pan. [10, p. 15]. Taip pat reikia pažymėti, kad kaltinamuoju rūpinasi daugelis kitų valstybinių institucijų, nevyriausybinių organizacijų, bet ar yra priimtas įstatymas, kuris reglamentuotų nukentėjusiųjų patirtų moralinių, fizinių, materialinių nuostolių, sugaišto laiko, prarastų jėgų bei lėšų, jeigu kvotėjas, tardytojas, prokuroras ar teisėjas nesugebėjo atskleisti, iširti ir paskirti bausmę kaltam asmeniui, kompensacijos mechanizmą. Paskyrus bausmę, nukentėjusysis metų metais lauks, kol jam bus atlyginta patirta žala, o valstybė lieka nuošalyje. Nėra abejonių, kad nukenčia ne tik asmuo, pripažintas nu-

kentėjusiuoju, bet ir jo šeimos nariai ar kiti artimieji, ypač kai nukentėjusysis žūsta, tampa invalidu. Todėl lieka neaišku, kodėl įstatymų leidėjas nukentėjusiojo statusui neskiria reikiamo dėmesio. Pavyzdžiui, 1994 m. Lietuvos Respublikos Vyriausybė priėmė nutarimą dėl liudytojų ir nukentėjusiųjų apsaugos nuo nusikalstamo poveikio programos [11], kurioje numatytos teisinės, organizacinės, finansinės, mokslinės metodinės priemonės ir jų turinys, nurodytas programos įgyvendinimo laikas ir vykdytojai, tačiau apčiuopiamų rezultatų nepasiekta. Šios programos likimas yra neaiškus. Procesinės normos BPK dažnai yra deklaratyvaus pobūdžio ir negali iš tikrųjų apginti ne tik nukentėjusiojo, bet ir liudytojo, kitų asmenų, dalyvaujančių atliekant procesinius veiksmus. Valstybė privalo skirti daugiau dėmesio nukentėjusiesiems, nes jeigu pati negali apginti savo piliečių nuo nusikaltėlių, tai turi įsipareigoti atlyginti žalą, o vėliau išieškoti patirtus nuostolius iš kaltų asmenų arba ieškoti kitų būdų, kaip kompensuoti žalą nusikaltimų aukoms, pavyzdžiui, kurti nukentėjusiųjų žalos kompensavimo fondus.

Nemažą darbą, vertinant nukentėjusiojo padėtį Lietuvoje, padarė Nusikaltimų prevencijos Lietuvoje centras. Jis atskleidė nusikaltimų aukų Lietuvoje socialinę padėtį ir teisinę apsaugą bei savo išvadose paskelbė, jog „Lietuvos įstatymai, tarp jų BPK normos, nepilnai reglamentuoja nusikaltimo aukų teisinę padėtį ir neužtikrina reikiamos jų teisinės apsaugos ir tolesnis nusikaltimų aukų teisių ribojimas ar ignoravimas nesuderinamas su teisinės valstybės kūrimo uždaviniais“ [12, p. 82]. Atliktas tyrimas parodė nusikaltimų aukos teisinę padėtį, tačiau pati *nukentėjusiojo* sąvoka nebuvo nagrinėta, nors dažnokai buvo vartojamos sąvokos *nusikaltimo auka*, *nukentėjusysis*. Šių sąvokų reikšmė taip ir liko nepaliesta ir neatskleista, todėl neaišku, ar jos vienareikšmės, koks jų tarpusavio santykis.

Dabar galiojančio BPK 60 straipsnyje nurodyta, kad „nukentėjusiuoju¹ pripažįstamas asmuo, kuriam nusikaltimu padaryta moralinės, fizinės ar turtinės žalos“. Čia galvoje turimas padarymas žalos, numatytos BK ypatingosios dalies straipsniuose. Pilietis pripažįstamas nukentėjusiuoju tardytojo nutarimu. Baudžiamojo proceso teorijoje žalos pobūdis traktuojamas taip: moralinė žala – tai asmenybės garbės ir orumo žeminimas bei moralinių kančių sukėlimas (pvz., šmeižimas – BK 132 str., neteisėtas laisvės atėmimas – BK 131 str., tvirkinajamieji veiksmai – BK 121 str., asmens šantažas – BK 1321 str., įžeidimas – BK 133 str.), fizinė žala – tai kūno sužalojimas ir kitoks pakenkimas sveikatai (tipiški tokios žalos padarymo pavyzdžiai yra nusikaltimai, numatyti BK 111–117 str.: tyčinis sunkus, apysunkis ar lengvas kūno sužalojimas, užkrėtimas ar susargdinimas liga, smūgių sudavimas, žiaurus kankinimas), turtinė žala – tai bet koks materialinių vertybių netekimas arba sunaikinimas bei sužalojimas. Tokia žala padaroma vagyste, plėšimu, sukčiavimu, turto sugadinimu ar sunaikinimu (BK skirsnis „Nusikaltimai nuosavybei“).

Iš pirmo žvilgsnio pateikta *nukentėjusiojo* sąvoka nekelia jokių abejonių ir jos prasmė aiški, tačiau panagrinėjus detaliau kyla nemažai klausimų. Tardymo ir teismo praktikoje pasitaiko atvejų, kai asmenys, kuriems nusikaltėliai padaro žalos, kartais nepripažįstami nukentėjusiais, o kai kurie asmenys jais pripažįstami be pakankamo pagrindo. Todėl kvotėjas, tardytojas, prokuroras, teisėjas ir advokatas turi gerai žinoti, kas gali būti pripažįstamas nukentėjusiuoju. „Nukentėjusiojo nuo nusikaltimo asmenybė nuo senų laikų traukė dėmesį kaip pirminis informacijos šaltinis norint nustatyti byloje tiesą, ypač tyrimo pradžioje“ [13, p. 8]. Nukentėjusysis pateikia pirminius faktinius duomenis apie nusikalstamą veiką, t.y. kas, kada ir kur, kitus ypatingus duomenis, kurie reikalingi organizuojant ir atliekant tyrimą. Be to, nukentėjusysis svarbus ne tik kaip asmeninės informacijos apie dominančius objektus šaltinis, bet ir kaip fizinis objektas, kuris pakeičia aplinkos detales ar kitus pėdsakus (pėdsakai ant kūno, daiktai, turėti su savimi, ir pan.). Vadinasi, sugretinus praktinę nukentėjusiojo vaidmens svarbą tiriant nusikaltimą su BPK ir baudžiamojo proceso teorijoje įtvirtinta nukentėjusiojo sąvoka, neturi likti prieštaravimų bei nesusipratimų realizuojant įstatyme įtvirtintas nukentėjusiojo teises ir teisėtus interesus.

Svarbiausias elementas, apibūdinantis galiojančiame BPK pateiktą *nukentėjusiojo* sąvoką, yra žala. Atskleidę žalos esmę (kas yra fizinė, turtinė ir moralinė žala), galėsime su-

¹ Tokia pat *nukentėjusiojo* sąvoka pateikta P. Danisevičiaus, M. Kazlausko, E. Palskio vadovėlyje „Lietuvos TSR baudžiamasis procesas“.

prasti, kas yra nukentėjusysis, be to, kiekvienu atveju, tiriant bylą, būtina įrodinėti nusikaltimo padarytos žalos pobūdį ir dydį (BPK 71 str.), o nusikaltimo padarytos žalos atlyginimo klausimas turėtų būti vienas iš svarbiausių baudžiamojo proceso teisės klausimų, nors apie nusikaltimo padarinių likvidavimą – materialinės žalos atlyginimą baudžiamojo proceso uždaviniuose nekalbama, o civiliniam ieškiniai skiriamas antraeilis vaidmuo“ [14, p. 12]. Šis klausimas bei vartojamos sąvokos daugelyje teisės šakų nepakankamai reglamentuotos, supainiotos ir neišsamiai paaiškintos, jas galima įvairiai interpretuoti. Pavyzdžiui, baudžiamojo proceso teisėje vartojamos sąvokos *turtinė, fizinė, moralinė žala*, baudžiamojoje teisėje – *didelė materialinė žala, sunkios pasekmės, esminė žala, žymi žala* ar, pavyzdžiui, BPK 61 straipsnyje, kuriame reglamentuojamas civilinio ieškovo statusas, dar vartojama sąvoka *materialinė žala*. Nevienodai suprantamos *nusikaltimo padarytos žalos* ir *civilinio ieškinio sąvokos*, todėl daroma klaidų vertinant, ar teisiama yra atlyginęs žalą, kai yra galimybė jam skirti švelnesnę negu įstatymo numatyta bausmę ar atidėti jos vykdymą arba žalos atlyginimą laikyti atsakomybę lengvinančia aplinkybe, nevienodai suvokiamas nuostolių atlyginimo ir žalos pašalinimo turinys. Taigi teisės literatūroje sąvokos *turtinė žala, materialinė žala, nuostoliai* vartojamos kaip sinonimai ir jos, kaip minėta, nėra tiksliai apibrėžtos, šių panašių sąvokų vartojimas suteikiant joms skirtingas prasmes gali būti įvairių nesusipratimų ir ginčų priežastis“ [15, p. 94]. Baudžiamojoje ir civilinėje teisėje dažniausiai vartojama sąvoka *turtinė (materialinė) žala, nuostoliai*, kai kalbama apie turto netekimą dėl nusikalstamos arba neteisėtos veikos, ir turbūt tikslinga būtų nuostolius vadinti turto netekimą, atsiradusį natūraliai arba dėl veiksmų, nesukeliančių turtinės atsakomybės. Turtinė žala reikėtų laikyti turto netekimą, atsiradusį dėl nusikaltimų, kitų teisės normų pažeidimų arba dėl veiksmų, sukeliančių turtinę atsakomybę, nes turtinė žala siejama su turtine atsakomybe, kurią nustatyti gali tardymo institucijos ir teismas. Fizinė žala siejama su kūno sužalojimais, fiziniu skausmu. Ši žala apibūdinama remiantis medicinos kriterijais. Fizinė žala – tai nusikalstama veika asmens gyvybei ir sveikatai padaryta žala. Norint nustatyti fizinės žalos dydį, skiriama ekspertizė, o gavus išvadą, konstatuojamas fizinės žalos dydis, pavyzdžiui, sukėlęs ilgalaikį sveikatos sutrikimą, sunkus ar apysunkis kūno sužalojimas ir pan. Gerokai sunkiau nustatyti moralinės žalos dydį, kuri šiuo metu suvokiama kaip neigiamos emocijos, psichinės pusiausvyros sutrikimas, t.y. žmogaus būklė kaip reakcija į bet kokią padarytą nusikaltimą. Tačiau sąvoka *moralinė žala* nėra tiksliai, todėl nevertotina [16, p. 3]. Tai patvirtina sąvokos *žala* analizė. Dažniausiai žala apibūdinama kaip fizinio asmens sužalojimas, jo gyvybės atėmimas, kitoks pa kenkimas asmeniui, jo teisėms ar įstatymų saugomiems interesams, turto sužalojimas ar sunaikinimas. Moralinė žala yra filosofinė kategorija. Žala negali būti padaroma moralei, o padaroma tik teisės ir moralės saugomoms vertybėms. Atsakomybė už žalą atsiranda tik kai žala yra individuali (padaryta konkretaus asmens konkrečiai teisės saugomai ir ginamai vertybei ar interesui). Teisė saugo ir gina objektus, kurių atžvilgiu sąvoka *moralė* nevertotina, pavyzdžiui, juridinius asmenis, arba neturtinė žala atsiranda pažeidus ne tik asmenines neturtines, bet ir padarius turtinę žalą. Pavyzdžiui, sunaikinus asmens turtą, padaroma ne tik turtinė žala, bet ir sukeliama dvasiniai išgyvenimai, fizinės kančios. Žalą ir nuostolius, apibendrinę teismų praktiką, atribojo Aukščiausiojo Teismo Senatas, nurodydamas, kad „žala yra turtinės, fizinės ar moralinės nusikaltimo pasekmės, tiesiogiai kilusios iš nusikalstamos kaltininko veikos, o nuostoliai yra žala ir kitos nusikaltimo sąlygotos turtinės pasekmės (pvz., ligonių kasos išlaidos nukentėjusiajam gydyti, socialinio draudimo išlaidos dėl nukentėjusiojo nedarbingumo, būtinas pagerintas maitinimas ir pan.)“ [17, p. 384].

Kokiais kriterijais vadovaujantis galima nustatyti ar konstatuoti, kad asmenį būtų galima pripažinti nukentėjusiuoju? Ar užtenka, kad padaryta tik turtinė arba tik moralinė žala, ar būtina, kad būtų padaryta ir turtinė, ir fizinė, ir moralinė žala. BPK normos aiškiai neapibrėžia, kokią žalą užtenka patirti, kad iš karto asmuo galėtų būti pripažintas nukentėjusiuoju. Tai galima pailiustruoti gyvenimiška situacija: autoavarijos metu nukentėjusysis patiria apysunkį kūno sužalojimą. Pareigūnas iškelia baudžiamąją bylą pagal požymius nusikaltimo, numatyto BK 246 straipsnio 2 dalyje. „Transporto priemone vairuojančio asmens pažeidimas eismo saugumo ar transporto priemonių eksploatavimo taisyklių, jeigu tai sukėlė nukentėjusiajam apysunkį ar sunkų kūno sužalojimą“. Pateiktos BK normos pagrindas iškelti bylą yra būtent

fizinės žalos atsiradimas. Toliau tiriant bylą, atsiranda galimybė pareigūnui taikyti BK 53¹ ir BPK 9¹ straipsnius, t.y. nutraukti bylą, esant numatytiems pagrindams, tarp kurių – ir savanoriškas žalos atlyginimas. Priimant sprendimą byloje remiantis BK norma, būtina, kad būtų atlyginta visa patirta žala (gydymo išlaidos, automobilio remonto išlaidos ir kt.). Galbūt minėtu atveju kaltininkui pakaktų atlyginti tik dėl kūno sužalojimo patirtus nuostolius ir baudžiamoji byla būtų nutraukta, o turinės ir moralinės žalos atlyginimo klausimas būtų sprendžiamas civiline tvarka. Taigi įstatymas neišskiria atskirai kiekvienos žalos pobūdžio, o tarsi reikalauja visumos. Išskirdamas moralinę žalą kaip atskirą tam, kad asmenį būtų galima pripažinti nukentėjusiuoju, įstatymų leidėjas nurodo, kad moralinė žala, kaip ir turinė ar fizinė žala, padaroma tam tikru, o ne kiekvienu nusikaltimu. Moralinė žala gali kilti ne tik tais atvejais, kai pažeidžiamos subjektyvios asmens teisės diskredituojant asmenį, įžeidžiant jo garbę ar orumą (BK 132, 133 str.), bet ir pažeidžiant kitas subjektyvias teises, saugomas baudžiamuoju įstatymu, pavyzdžiui, pažeidžiant autoriaus ir išradėjo teises (BK 142 str.), kliudant įgyvendinti teisę rinkti arba būti išrinktam (BK 134 str.) ir kt.

Juridinis asmuo baudžiamajame procese gali būti pripažįstamas ne nukentėjusiuoju, o tik civiliniu ieškovu. Tokiu atveju kyla pagrįstas klausimas, koks skirtumas baudžiamajame procese tarp civilinio ieškovo ir nukentėjusiojo? Vienas iš sudėtinių sąvokos *nukentėjusysis* elementų yra padaryta turinė žala. Norint pateikti civilinį ieškinį ir tapti civiliniu ieškovu, taip pat būtina sąlyga – žala. Kaip atriboti, kokį procesinį statusą suteikti juridiniam asmeniui, kai jo tarnautojas (darbuotojas) nusikaltimu padaro žalą nukentėjusiajam ir kartu tas pats tarnautojas (darbuotojas) suteršia gerą įmonės vardą, dėl jo veiksmų nutrūksta įmonės veikla ir patiriama materialinių nuostolių. Kuo įmonė (juridinis asmuo) bus baudžiamajame procese – nukentėjusiuoju, civiliniu ieškovu, o gal civiliniu atsakovu?

Nukentėjusiojo sąvoka baudžiamajame procese turi būti tikslinama (naujojo Baudžiamojų proceso kodekso projekto 29 str. *nukentėjusiojo* sąvoka liko nepakitusi), kadangi su sąvoka susiję daugelis kitų klausimų ir problemų, pavyzdžiui, ar galima pripažinti asmenį nukentėjusiuoju pasikėsinimo padaryti nusikaltimą atvejais. Dėl šio klausimo teisinėje literatūroje dar ginčijamasi. Vieni teisininkai, pavyzdžiui, A. Ratinovas, M. Strogovičius, mano, jeigu žala neatsirado dėl priežasčių, nepriklausančių nuo kaltininko valios, tai asmenį, kurio įstatymais saugomas interesas buvo atsidūręs pavojuje, reikia pripažinti nukentėjusiuoju [18, p. 33; 19, p. 258]. Kiti teisininkai – V. Savickis, I. Poteruča, V. Dubrivnij – nurodo, kad tokių asmenų pripažinimas nukentėjusiaisiais yra nepagrįstas įstatymais, nes tokiu atveju galimos žalos padarymo, arba potencialios žalos, įstatymai nenumato [20, p. 9–10; 21, p. 17–22]. Negalima teigti, kad nepadaroma žalos, kėsintis daryti nusikaltimą, apie kurį žinoma asmeniui, kurio teisėti interesai atsiduria pavojuje. “Baudžiamoji teisė gina asmenį, į kurio teisėtus interesus kėsintasi, todėl jo teisėti interesai turi būti ginami ir baudžiamojų proceso normomis” [22, p. 29]. Tai galima padaryti asmenį pripažinus nukentėjusiuoju, ir jeigu asmuo kreipėsi į gynėją, prašydamas ginti jo interesus, jo prašymas turi būti patenkinamas, o kvotėjui, tardytojui ar teismui turi būti pareikštas prašymas pripažinti tokį asmenį nukentėjusiuoju. Diskusijas sukelia klausimas, kuo baudžiamajame procese dėl padarytų nusikaltimų reikėtų pripažinti artimus žuvusių asmenų giminaičius. Šiuo klausimu taip pat nėra vienos nuomonės. Vieni mano, kad artimi žuvusiojo giminaičiai turi dalyvauti byloje kaip nukentėjusiojo atstovai [18, p. 32; 20, p. 14], kadangi tarp nusikaltimo ir jiems padarytos žalos nėra tiesioginio ryšio, kiti laikosi priešingos nuomonės [23, p. 10–11]. Įdomus M. Strogovičiaus pateiktas samprotavimas, kad “minėtųjų asmenų padėtis yra sudėtinga, nes jie atstovauja žuvusiajam, patys būdami nukentėjusieji, kadangi nusikaltimu jiems padaryta sunki moralinė žala – žuvo brangus ir artimas žmogus” [19, p. 261].

Kita problema – nukentėjusiojo teisės. Palyginę kaltinamojo ir nukentėjusiojo teises, pastebėsime, jog nukentėjusiojo teisės labiau suvaržytos¹. Tai rodo paprastas pavyzdys, kai tiriant nusikalstamą veiką nustatoma, kad tiek kaltinamasis, tiek nukentėjusysis yra asmenys, gaunantys mažas pajamas. Jei tokiu atveju kaltinamasis (įtariamasis) prašo gynėjo, jo dalyvavimą užtikrina kvotėjas, tardytojas, teisėjas (BPK 55 str. 2 d.), o jeigu gynėjo nėra pasi-

¹ Autorių manymu, nukentėjusiojo teisių suvaržymas siejamas su jų turiniu ir realizavimo galimybėmis, o ne su kiekybine procesinių teisių išraiška bei nepritartų nuomonei, kad nukentėjusysis turi mažai procesinių teisių.

kvietęs pats kaltinamasis (įtariamasis), gynėją privalo skirti kvotėjas, tardytojas, teisėjas ar teismas (BPK 56 str.). Tie patys asmenys, kurių žinioje yra baudžiamoji byla, Lietuvos Respublikos nustatyta tvarka turi teisę visiškai arba iš dalies atleisti kaltinamąjį (įtariamąjį) nuo teisinės pagalbos apmokėjimo, o išlaidas atlygina valstybė (BPK 561 str.). Tuo tarpu nukentėjęs turi pats ieškoti advokato ir apmokėti jam už suteiktas teisines paslaugas. Šiuo metu įstatymų leidėjas žengė pirmą žingsnį, stengdamasis išspręsti šią problemą, ir 2000 m. kovo 28 d. buvo priimtas Lietuvos Respublikos valstybės garantuojamos teisinės pagalbos įstatymas [24]. Šio įstatymo 14 straipsnyje numatyta teisė nukentėjusiesiems ir civiliniams ieškovams gauti valstybės garantuotą teisinę pagalbą. Tiriant nusikaltimus, svarbią reikšmę turi ekspertizė. Nukentėjusiajam numatyta teisė prašyti atlikti ekspertizę (BPK 181 str. 2 d.) ir nušalinti ekspertą (BPK 209 str.). Tačiau ekspertizę atliekant parengtinio tardymo stadijoje, įstatymas nesuteikia nukentėjusiajam teisės įtraukti papildomų klausimų, tardytojo leidimu duoti ekspertui paaiškinimus, o svarbiausia, įstatymas neįpareigoja pareigūną supažindinti nukentėjusį su nutarimu skirti ekspertizę ir eksperto išvada“ [25, p. 53]. Todėl nukentėjusysis niekaip negalės tinkamai pareikšti prašymo nušalinti ekspertą kaip to reikalauja BPK 209 straipsnio 2 dalis. Sunkiai įgyvendinama teisė tinkamai apskųsti kvotėjo, tardytojo bylos tyrimo metu priimtus procesinius sprendimus, nes, pavyzdžiui, remiantis BPK 131 straipsniu, atsisakius iškelti baudžiamąją bylą, yra priimamas motyvuotas nutarimas ir BPK įpareigoja pranešti nukentėjusiajam apie priimtą procesinį sprendimą. Jis gauna tik pranešimą apie priimtą sprendimą, kuriame nurodyta galimybė tą sprendimą apskųsti. Nukentėjusysis, neturėdamas galimybės susipažinti su bylos medžiaga ar bent su tardytojo surašytu nutarimu, negali tinkamai apskųsti priimto sprendimo. Žengtas pirmas žingsnis – vidaus reikalų ministras priėmė įsakymą [26], nurodantį, kad pareigūnai, priėmę sprendimą dėl pareiškimų ir pranešimų apie nusikaltimus, privalės tą pačią dieną pranešti pareiškėjui. Jam bus išaiškinti priimti sprendimo motyvai ir apskundimo tvarka.

Kai parengtinis tyrimas sustabdomas arba nutraukiamas (BPK 218, 234 str.), įstatyme taip pat nenumatyta pareigūnų pareiga pranešti ar nusiųsti nutarimo kopiją nukentėjusiajam. Pareigūnas, priėmęs nutarimą dėl baudžiamosios bylos sustabdymo ar nutraukimo, siunčia tik pranešimą nukentėjusiajam, kuriame informuojama apie bylos nutraukimo ar sustabdymo pagrindus ir išaiškinama apskundimo tvarka. Todėl apskųsti tokį sprendimą, turint tik formalų įstatymo pagrindą (tam tikro straipsnio tam tikras punktas), kurio nukentėjusysis išsamiau nežino, yra neįmanoma. Nukentėjusysis nėra informuojamas, jei kaltinamajam pakeičiama kardomoji priemonė (pvz., iš griežtesnės į lengvesnę), o tai tiesiogiai liečia nukentėjusiojo interesus, ypač jeigu padarytas nusikaltimas yra smurtinis ir tikėtina, kad kaltinamasis bandys paveikti nukentėjusį. Nėra tinkamai reglamentuotas nukentėjusiojo ir kaltinamojo susitaikymo institutas, kadangi BK 53¹ ir BPK 9¹ straipsniai yra deklaratyvaus pobūdžio, numato tik susitaikymo pagrindus, o kaip šį institutą įgyvendinti, palikta spręsti konkrečiam pareigūnui, visiškai nenumatant apibendrintos, visiems vienodos taikymo praktikos. Keista, bet neaišku, kaip taikyti susitaikymą, kai kaltinamasis prisipažįsta padaręs nusikaltimą, yra apsidraudęs ir sutinka atlyginti žalą (pvz., autoavarijų bylose), tačiau pareigūnai pareiškia, kad draudimo įmonės negali būti baudžiamąjo proceso dalyviai. Tokiu atveju kaltinamasis, nukentėjusysis ir draudimo įmonės priverstos blaškytis, o esanti reali ir greita galimybė atlyginti nukentėjusiajam žalą lieka nepanaudota: kaltinamojo atžvilgiu priimamas apkaltinamasis nuosprendis, žalos atlyginimo klausimas perduodamas svarstyti civiline tvarka. Kas tokioje situacijoje laimi? Nukentėjusysis baudžiamajame procese patiria daug nuoskaudų ir moralinę traumą duodamas kelis kartus parodymus, iš naujo prisimindamas nemalonias, skausmingas nusikaltimo aplinkybes ir detales, dalyvaudamas besikartojančiuose parengtinio tardymo veiksmuose ir teismo posėdžiuose. Autorių nuomone, susidariusi kebli padėtis verčia keisti prioritetus, principus ir tikslus, kadangi šiuolaikinės kriminalinės justicijos principai turi remtis visai kitomis nuostatomis ir dėmesį skirti kitiems šios sistemos dalyviams – nusikaltimų aukoms ir nusikaltimus tiriantiems pareigūnams. Labiau reikėtų rūpintis pozityviais visuomenės nariais, kurių yra dauguma ir kurie iš tikrųjų palaiko stabilios ir visavertės visuomenės, taip pat valstybės, egzistavimą. Demokratinis baudžiamasis teisingumas turi užtikrinti pamatinių žmogaus teisių – gyvybės, laisvės bei nuosavybės – ap-

saugą ir tai turi būti mūsų kaip demokratinės valstybės piliečių rūpestis [27, p. 30].

Igyvendinant ir įtvirtinant nukentėjusiojo teises ir teisėtus interesus jau žengti pirmieji žingsniai: priimtas įstatymas dėl valstybės garantuojamos teisinės pagalbos, išleistas vidaus reikalų ministro įsakymas, įpareigojantis daugiau skelbti informacijos apie pareiškėjų apie nusikaltimus teises, numatyta policijos įstaigose įteikti atmintines nukentėjusiesiems. Naujojo Baudžiamojo proceso kodekso projekte patobulintos normos, suteikiančios daugiau galimybių nukentėjusiajam, pavyzdžiui, numatyta galimybė dalyvauti nagrinėjant skundus dėl ikiteisminio tyrimo pareigūnų, prokuroro ir ikiteisminio tyrimo teisėjo veiksmų ir nutarimų (61–63 str.); avanso iš valstybės lėšų suteikimas nukentėjusiajam, jeigu kaltinamasis neturi lėšų (107 str.); pareiga prokurorui išsiųsti pareiškimą padavusiam asmeniui surašytą ar patvirtintą nutarimą atsisakyti pradėti ikiteisminį tyrimą (149 str.); nukentėjusiajam numatyta teisė raštu prašyti prokurorą atlikti kodekse numatytus veiksmus (159 str.). Taigi valstybė privalo rūpintis savo visuomenės nariais, tačiau minėtieji teisės aktai, taip pat ir tie, kuriuos įstatymų leidėjas dar priims, gali likti deklaratyvūs, neveikiantys bei nepasiekti norimų tikslų ir rezultatų, jeigu pats žmogus (nukentėjusysis, nusikaltimo auka) netaps aktyviu savo teisių žinovu ir gynėju, o liks tik pasyvus įvykių stebėtojas, laukiantis kitų valios.

Išvados

Pastaruoju metu baudžiamuosiuose įstatymuose nukentėjusiojo nuo nusikaltimo procesinė padėtis nėra tinkamai reglamentuota ir teisinėje literatūroje pakankamai išanalizuota. Padarytas nusikaltimas paliečia visos visuomenės interesus. Nuomonė, kad baudžiamųjų santykių dalyviai yra valstybė ir asmuo, padaręs nusikaltimą, neatitinka nūdienos visuomenės poreikių ir siekių. Nukentėjusiųjų (nusikaltimo aukos) teisės ir galimybės apginti pažeistas savo teises yra daug menkesnės nei nusikaltimus padariusių asmenų. Tai sukelia nepasitenkinimą ir nepasitikėjimą teisingumo sistema bei pačia valstybe. Siekiant keisti susidariusią padėtį, būtina tinkamai reglamentuoti nukentėjusiųjų teisinę padėtį plečiant jų teisių ir teisėtų interesų įgyvendinimo galimybes. Baudžiamuosiuose įstatymuose reikia aiškiai apibrėžti *nukentėjusio* sąvoką, kriterijus, kuriais remiantis bus galima asmenį pripažinti nukentėjusiuoju. Nukentėjusiojo atsiradimą reikėtų sieti su jam padarytos žalos kilimu, o ne su kompetentingos institucijos ar pareigūno priimtu procesiniu dokumentu. Nukentėjusiojo procesinės teisės turi būti įgyvendinamos taip pat, kaip ir kaltinamojo. Svarbiausios iš jų yra tinkama teisinė pagalba (prireikus – nemokama), teisė į tinkamą elgesį jo atžvilgiu, teisė žinoti apie bylos tyrimo eigą ir kitą informaciją apie jo interesus liečiančias aplinkybes. Nukentėjusiojo turimos teisės turi leisti jam iš tikrųjų daryti įtaką baudžiamojo proceso eigai. Baudžiamojo proceso kodekse būtina įtvirtinti nuostatą, kad baudžiamojo proceso paskirtis yra garantuoti jo dalyvių teises ir teisėtus interesus, greitai ir išsamiai išaiškinti nusikalstamas veikas ir pritaikyti tinkamai įstatymą, kad kiekvienas nusikalstamą veiką padaręs asmuo būtų teisingai nubaustas, o nė vienas nekaltas nebūtų nuteistas bei atlyginta nusikaltimu padaryta žala. Tokia nuostata palaikytų kaltinamojo ir nukentėjusiojo procesinių teisių ir jų įgyvendinimo galimybių pusiausvyrą. Kad būtų įgyvendinama kaltinamojo restitucija nukentėjusiajam, būtina išplėsti privataus kaltinimo ir atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės, kaltininkui ir nukentėjusiajam susitaikius, institutus ir apskritai būtina sustiprinti teisinę bazę (įstatymiškai apibrėžti žalos, ypač neturtinės (moralinės), atlyginimo klausimus, valstybės kompensaciją, kai nusikaltėlio restitucija negalima, ir kt.), nes vien procesinėmis priemonėmis to neįmanoma pasiekti. Svarbu tik kad priemonės ir būdai, padėsiantys gerinti nukentėjusiojo, taip pat kitų proceso dalyvių teisinę padėtį, nenustelbtų jų pačių aktyvumo ir nepadarytų pasyviais savo problemų sprendimo stebėtojais.

LITERATŪRA

1. **Stungys K.** Baudžiamasis ir baudžiamojo proceso įstatymai – žmogaus teisių garantas // Žmogaus teisių problema baudžiamojoje teisėje ir baudžiamajame procese: konferencijos medžiaga. – Vilnius, 1995.
2. **1993 m. gruodžio 14 d.** nutarimas Nr. I-331 „Dėl teisinės sistemos reformos metmenų ir jų įgyvendinimo“ // Valstybės žinios. 1993. Nr. 70.
3. **1998 m. birželio 25 d.** nutarimas Nr. VIII–810 „Dėl teisinės sistemos reformos metmenų (nauja redakcija) ir jų įgyvendinimo“ // Teisingumo ministerijos „Litlex“ teisės aktų duomenų bazė.
4. **Dziegoraitis A.** Aktualūs Lietuvos įstatymų sąvado kūrimo klausimai // Teisės problemos. Nr. 3–4. 1998.
5. **Rinkevičius J.** Lietuvos baudžiamojo proceso teisės kūrimo principai // Lietuvos teisės kūrimo principai: tarptautinės konferencijos medžiaga. – Vilnius, 1995.
6. **Piesliakas V.** Baudžiamųjų įstatymų principinės nuostatos ir jų įgyvendinimas naujame Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse: habilitacinis darbas. – Vilnius, 1995.
7. **Palskys E.** Baudžiamojo proceso principai naujojo Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso projekte // Teisė. 1993. Nr. 26.
8. **Visuotinė** žmogaus teisių deklaracija // Žmogaus teisės: tarptautinių dokumentų rinkinys. – Vilnius, 1991.
9. **Kuklianskis S.** Nusikaltimų aiškinimo problemos // Mokslo darbai. – Vilnius, LPA, 1994. T. 2.
10. **Lietuvos Respublikos** žalos, padarytos neteisėtais kvotos, tardymo, prokuratūros ir teismo veiksmais, atlyginimo įstatymas. 1997 m. lapkričio 4 d. Nr. VIII–484. // Valstybės žinios. 1997. Nr. 104.
11. 1994 m. vasario 7 d. **Lietuvos Respublikos** Vyriausybės nutarimas Nr. 86 „Dėl Liudytojų ir nukentėjusiųjų apsaugos nuo nusikalstamo poveikio programos“ // Teisingumo ministerijos „Litlex“ teisės aktų duomenų bazė.
12. **Nusikaltimų** aukų socialinė situacija ir teisinė apsauga Lietuvoje / Ats. redaktorė G. Babachinaitė. – Vilnius, 1999.
13. **Центров Е. Е.** Криминалистическое учение о потерпевшем. – Москва, 1988.
14. **Vitkevičius P.** Nusikalstamais veiksmais padarytos žalos atlyginimo kai kurie klausimai // Socialistinė teisė. – Vilnius, 1984. Nr. 3.
15. **Lakis V., Spečiūtė A.** Turtinės žalos nustatymas // Teisės problemos. 2000. Nr. 1.
16. **Mikelėnienė D., Mikelėnas V.** Neturtinės žalos kompensavimas // Justitia. 1998. Nr. 2.
17. **Lietuvos Aukščiausiojo** Teismo Senato nutarimas Nr. 23 „Dėl teismų praktikos taikant bendruosius bausmių skyrimo pradmenis“ // Teismų praktika. 1999. Nr. 12.
18. **Ратинов А.** Участие потерпевшего в предварительном следствии // Социалистическая законность. № 4. 1959.
19. **Строгович М. С.** Курс советского уголовного процесса. – Москва, 1968. Т. 1.
20. **Савицкий В. М., Потеружа И. П.** Потерпевший в советском уголовном процессе. 1963.
21. **Дубривний В. А.** Потерпевший в предварительном следствии. – Саратов, 1966.
22. **Stankevičius A.** Advokatas kaip nukentėjusiojo atstovas // Socialistinė teisė. – Vilnius, 1972. Nr. 4.
23. **Кокорев Л. Д., Побегаило Г. Д.** Адвокат – представитель потерпевшего. – Воронеж, 1963.
24. **Lietuvos Respublikos** valstybės garantuojamos teisinės pagalbos įstatymas // Teisingumo ministerijos „Litlex“ teisės aktų duomenų bazė.
25. **Zabiela V.** Įstatymų, užtikrinančių nukentėjusiojo teises ir teisėtus interesus, tobulinimo klausimai // Socialistinė teisė. 1981. Nr. 2.
26. **Lietuvos Respublikos** vidaus reikalų ministro 2000 m. liepos 19 d. įsakymas Nr. 312 „Dėl pareiškimų ir pranešimų apie nusikaltimus priėmimo, registravimo apskaitos ir nagrinėjimo policijos komisariatuose, nuovadose bei kituose vidaus reikalų sistemos įstaigose instrukcijos“ // Teisingumo ministerijos „Litlex“ teisės aktų duomenų bazė.
27. **Dobryninas A.** Išplauta atsakomybė // Veidas. 2000. Nr. 17.

□ □ □

Status of Victim in criminal Procedure

Prof. hab. dr. S. Kuklianskis

Doctoral Candidate S. Juzukonis

Law University of Lithuania

SUMMARY

The status of crime victims is unsatisfactory in Lithuania. The criminal procedure is turning away from the victim and giving the majority attention to a criminal. Because of this the rights of victim are much more narrow than the criminal's ones. There is no effective mechanism for the victim to ensure the possibility to use his rights. Besides, the institution of harm made by crime, is not sufficiently regulated in the frames of valid law, the conception of it is too narrow. Because of that part of the harm made by crime is not listed and in this way the rights of the victim are unsatisfactory limited, in the first place there is a right to insist on making up for the made harm. Nowadays the harm made by crime is made up by the help of restitution in Lithuania. The mechanism that is used may be effective only when the crime is exposed and the criminal has some property or income. Besides the majority of criminals has no income source or have very little one. Even if the criminal has income, he usually hides it. So the majority of criminals will not be prosecuted. The legal system is being reformed in Lithuania, the country is getting ready to join European Union, the main new codes are being prepared, there are auspicious conditions for making life of the victims of crime better. While achieving this it is necessary that standart deeds of the country would satisfy the standarts that regulate the status of victim, would foresight the regulated status of respecting rights of the victim, understanding one's interests and ensuring one's necessary help. The criminal procedure in Lithuania more and more turns to the victim of crime.

